

Wojciech Łysek

The BRICS' weakest link : concepts and barriers of Russia modernization

---

Kultura i Polityka : zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie nr 14, 61-81

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wojciech Łysek*

BRICS – UGRUPOWANIE „KRAJÓW WSCHODZĄCYCH” I CZŁONKOSTWO ROSJI. BARIERY POZOROWANEJ MODERNIZACJI

Streszczenie

Esej omawia program modernizacji Rosji rozpoczęty przez Dmitrija Miedwiediewa w 2009 roku, w kontekście dotychczasowych prób unowocześnienia Rosji. Przeanalizowane zostały bariery gospodarcze, polityczne i społeczne z jakimi muszą zmierzyć się rosyjscy politycy. Autor przedstawia zagadnienie odwołując się do przykładów o charakterze historycznym, a także doświadczenia w reformowaniu gospodarki w pozostałych krajach BRICS. Przeprowadzona analiza prowadzi do wniosków, iż Rosja to „najbardziej nietypowy aktor” w tym klubie.

Słowa kluczowe

BRIC, modernizacja, Dmitrij Miedwiediew, Władimir Putin, reformy, Rosja

61

Wstęp

Kraje BRICS¹ to nieformalne ugrupowanie uznawanych na świecie, być może nieco przesadnie, przyszłych potęg gospodarczych. Trafnym synonimem je określającym jest termin: „kraje wschodzące”

---

* **Wojciech Łysek**, absolwent stosunków międzynarodowych (UJ) i handlu zagranicznego (UEK), słuchacz studiów doktoranckich – IV rok w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zainteresowania badawcze: obszar postradziecki ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy.

¹ Określenie BRICS stanowi akronim w języku angielskim od nazw czterech państw: Brazylii, Rosji, Indii, Chin i Republiki Południowej Afryki. Autorem terminu są pracownicy banku inwestycyjnego Goldman Sachs. W 2003 r. ta właśnie instytucja opublikowała prognozę, według której do 2050 r. gospodarki wówczas czterech krajów (RPA przystąpiło 13 kwietnia 2011 r.) wyprzedzą dotychczas najbogatszych. Cechą łączącą BRIC od poprzednich potęg gospodarczych jest niewywodzenie się z cywilizacji zachodniej. Od 2011 r. w skład grupy wchodzi także Republika Południowej Afryki, a akronim upatrywanych jako przyszłe potęgi państw to BRICS. Jednak na potrzeby artykułu autor pozostanie przy starszej, bardziej znanej nazwie.

(*emerging states*). Nawiązuje on do coraz większej roli tych państw na świecie, odgrywanej dzięki dużemu potencjałowi ludnościowemu i wysokiej dynamice rozwoju gospodarczego [Hudzikowski (2014):30].

W tym gronie Rosja to „najbardziej nietypowy aktor” [Laidi (2011): 7–8]. W przeciwieństwie do pozostałych państw jest raczej potęgą schyłkową. Federacja Rosyjska to dawne supermocarstwo dążące do odzyskania politycznego statusu. Prawdopodobnie jednak będzie zbyt słaba, by stanowić samodzielny ośrodek siły. Zamiast tego w najbliższych latach rządzący Rosją zmierzą się z odwiecznym pytaniem o rosyjską tożsamość związaną zarówno z Europą, jak i Azją [Friedman (2009): 87–91].

W artykule powyższa teza omówiona zostanie na przykładzie projektu modernizacji z 2009 r., ogłoszonego przez ówczesnego prezydenta Federacji Rosyjskiej Dmitrija Miedwiediewa. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na przyczyny nie zrealizowania tej koncepcji. W tym celu przedstawione zostanie tło idei modernizacji w dotychczasowej polityce rosyjskiej na przestrzeni trzystu lat. Dopiero wówczas motywacje i dylematy obecnych elit rządzących Rosją staną się lepiej zrozumiałe. Dla pełniejszego udowodnienia postawionej tezy koniecznym jest zaprezentowanie nieefektywnej struktury gospodarczej i niebezpieczeństwa jakie ze sobą niesie nieukształtowana tożsamość społeczeństwa rosyjskiego.

Trzy próby modernizacji

Dzieje XIX-wiecznego Egiptu, pod rządami Muhamada Alego, stanowią przykład tego, do jakich niebezpieczeństw prowadzi centralne zarządzanie. Plany modernizacji muzułmańskiego władcy pod wieloma względami wyglądały obiecująco. Jednak Egipcjowi brakowało kluczowego elementu – przedsiębiorców, czyli klasy średniej. Ujmując sprawę z punktu widzenia poglądów Maxa Webera, społeczeństwo nie charakteryzowało się „etyką protestancką”. Choć przytoczony przykład dotyczy jednego kraju, można go rozszerzyć na gospodarkę Afryki, Bliskiego Wschodu czy też Ameryki Łacińskiej. Napływ zagranicznych inwestycji, względnie dobrze zarządzanych korporacji byłby zbawienny dla zamieszkujących te regiony społeczeństw. Niestety ich rozwój uniemożliwiają różnorakie problemy, wśród których warto wymienić chociażby: niski poziom edukacji, dyskryminację kobiet, czy też głęboko zakorzeniony kult *macho* [Landes (2007):13–15].

Powyższy opis odnieść można także do Rosji. Elity polityczne tego kraju od przeszło dwudziestu lat próbują rozwiązać sprzeczność, tkwiącą u samych podstaw ich działań. Federacja Rosyjska stara się

powrócić do roli jednego z czołowych mocarstw, by zająć pozycję odpowiadającą aspiracjom rządzących. Równocześnie państwo stoi przed wyzwaniem uniemożliwiającymi realizację tych planów. Przeszkodą są ograniczenia wynikające z sytuacji gospodarczej. Słabość państwa jako instytucji, zapóźnienie technologiczne, brak etosu pracy, korupcja czy też uzależnienie od surowców, to tylko niektóre wyzwania stanowiące bariery rozwoju. Stąd też, niejako samoistnie narzucającym się rozwiązaniem wszelkich bolączek wydaje się projekt głębokich reform – modernizacja.

Już pobieżna znajomość rosyjskiej historii nasuwa wiele wątpliwości. Rosja od ponad trzystu lat regularnie staje przed wyzwaniem narzuconej odgórnie modernizacji. Na początku XVIII w., car Piotr I przeprowadził szereg reform, na wzór europejskich tzw. „oświeconych” monarchii. Dość prędko okazało się jednak, iż ich skuteczność jest niewielka. Poza nieliczną elitą, nadal przeważały w społeczeństwie instytucje, obyczaje oraz wierzenia o azjatyckim i bizantyjskim rodowodzie. Z podobnym skutkiem próbowano implementować reformy w XIX w. za panowania cara Aleksandra II. One także zakończyły się niepowodzeniem.

Również doświadczenia płynące z XX w. nie napawają optymizmem. Wprawdzie po raz kolejny najskuteczniejszymi reformatorami okazali się autorytarni przywódcy. Jednak nawet ich sukces trudno uznać za pełny i poniesiony najniższym możliwym kosztem. Z pewnością za taki nie można uznać blisko siedemdziesięciu lat rządów komunistycznych. Mimo to próba została podjęta. Tak bowiem należy interpretować działania opisane przez Włodzimierza Lenina, który stwierdził, iż *komunizm to władza radziecka i elektryfikacja*. Ta ostatnia zaś to nic innego jak modernizacja, konkretnie zaś gwałtowne uprzemysłowienie, kontynuowane później przez Józefa Stalina [Huntington (2008): 201–202].

Celem planowanych zmian było nie tylko podniesienie standardu życia, lecz także zajęcie odpowiedniego miejsca na „wielkiej szachownicy”. Podobnie należy interpretować obecny projekt modernizacji, uroczyście rozpoczęty w 2009 roku. Jednak tym razem Rosja znalazła się w szerszym gronie określanym od 2001 r. jako BRIC [O’Neill (2001)]. W przeciwieństwie do pozostałych uczestników tego klubu, którzy mieli dłuższy lub krótszy etap w historii, gdy byli kolonizowani przez przedstawicieli cywilizacji euro-atlantyckiej, Rosja posiada zupełnie odmienne doświadczenie, imperialne.

Istnieje jednak interpretacja łącząca modernizację i kolonializm. Autorem odnoszącym się do tych pojęć w kontekście Rosji jest Anatol Utkin. Przedstawiciel Rosyjskiej Akademii Nauk na łamach „Swobod-

noj myśli” wyraził pogląd, iż Rosja jest zmuszona recypować z Europy zdobycze techniczne i instytucjonalne. W ten sposób broni się bowiem przed inwazją Zachodu. Ta swoista gra przy pomocy hasel modernizacyjnych prowadzona jest od czasów Piotra I, przez cały XX w., aż do dzisiaj. Jak stwierdza rosyjski naukowiec, jedynie w 1991 r. Rosja skapitulowała przed Zachodem tak jak wcześniej musiały to zrobić Indie, Chiny czy Japonia. W opinii A. Utkina powrót do gry jest możliwy, jeśli tylko współcześni modernizatorzy przypomną sobie o podstawowych interesach i odrębnych wartościach reprezentowanych przez Rosję [Utkin (1993):3–14].

Interpretując dzieje państwa carów w kontekście procesów kolonizacyjnych należy mieć jednak na uwadze fakt oddziaływający na sytuację omawianego państwa także obecnie. W połowie lat 90-tych XX w., Geoffrey Hosking na łamach „The Times Literary Supplement”, w artykule „The Freudian Frontier”, porównywał Rosję do Wielkiej Brytanii i stwierdzał, iż jej problemy wiązały się z tym, iż *była imperium*, zaś państwa Europy Zachodniej miały imperium. Następnie wyjaśnia: *dla Brytyjczyków imperium oznaczało terytoria dalekie od ich ojczyzn, toteż gdy nadszedł kres imperium, potrafili odłączyć się od niego bez większego żalu. W przeciwieństwie do nich imperium rosyjskie było częścią ojczyzny i „tubylicza ludność” w sposób nieunikniony mieszała się z Rosjanami na targu, ulicy, w szkole – jak ma to również miejsce dzisiaj* [cyt. za: Szporluk (2004):33]. Wypowiedź brytyjskiego uczonego zachowuje aktualność, nasuwa jednocześnie przypuszczenie, iż m. in. w tym należy upatrywać niemożności osiągnięcia przez Federację Rosyjską czołowej roli we współczesnym świecie.

64

„Napród Rosjo”

Po wygranych wyborach, w maju 2008 r. urząd prezydencki w Federacji Rosyjskiej objął D. Miedwiediew. Nowa głowa państwa, nie będąca wcześniej pierwszoplanowym politykiem, po roku rządów zapowiedziała firmowany swoim nazwiskiem projekt modernizacji. Został on przedstawiony we wrześniu 2009 r. na łamach różnych mediów pod postacią artykułu pt.: „Go Russia!!” [Medvedev (2009)].

Powyższy program polityczny zawierał szereg celów. Dla potrzeb niniejszego artykułu należy wymienić kilka z nich, tzw. „pakiet modernizacyjny” oznaczał m.in.: zastąpienie osiągnięć radzieckiej gospodarki, poprzez wdrożenie nowych technologii, rozwój systemów

kosmicznych² i telekomunikacyjnych, przebrojenie armii, pozyskiwanie kapitałów czy też *know-how* z państw wysokorozwiniętych [*Ibidem*].

W tym miejscu warto wyjaśnić pewną różnicę w rozumieniu kluczowego dla całego artykułu zagadnienia „modernizacji”. Otóż z punktu widzenia mieszkańca Zachodu, modernizacja oznacza nie tylko unowocześnienie w zakresie gospodarki, lecz także zmiany o charakterze systemowym. A więc, prócz restrukturyzacji czy też poprawy warunków dla inwestorów, istotna jest rewolucja informacyjna. Ostatni element wiąże się zaś z większym zakresem wolności obywatelskich.

Powszechnie zaś modernizację kojarzy się z postępem naukowo-technicznym i uprzemysłowieniem. Semantycznie wiąże się ją z unowocześnianiem. W dyskursie naukowym oczekuje się jednak, by w definicji zawrzeć wyjaśnienie źródeł i uwarunkowań postępu i dobrobytu. Wysoki standard życia społeczeństwa nie przekłada się automatycznie na jego nowoczesność (zmodernizowanie). Dobrobyt z pewnością jest jednym z wyznaczników modernizacji. Dowodzi tego przykład naftowych krajów w Zatoce Perskiej, które trudno uznać za zagłębie postindustrialne, chociaż na ich terytorium znajduje się dużo atrybutów nowoczesności (wieżowce, limuzyny, komputery) [Bratkiewicz (2007): 19–20].

W XXI w. nie można już tylko pozorować przemian poprzez import technologii z lepiej rozwiniętych obszarów. One muszą być kompleksowe i zawierać także, jako efekt końcowy, pluralizm na scenie politycznej. Funkcjonujący kiedyś brak koniunkcji między unowocześnianiem a demokratyzacją, dziś już nie ma racji bytu. Wyrazem tego *iunctim* stanowi wyłonienie się nowoczesnego narodu. Zgodnie z opinią izraelskiego znawcy problematyki Shmuela N. Eisenstadta:

Kształtowanie się narodu („nation building”) postrzega się jako odzwierciedlenie ostatniej fazy modernizacji. Stabilne i uporządkowane państwo narodowe uznane jest za właściwą formę i zbiorowe ramy organizacji, które ulegają przemianom w tej fazie i które są zdolne poradzić sobie z różnymi napotkanymi problemami [Eisenstadt (1981): 321–322].

W erze internetu nieaktualne stały się słowa Aleksandra Hercena, który określał cara Mikołaja I jako „Dżingis-Chana z telegrafem”, analogicznie J. Stalina można określić jako „Dżingis-Chana z telefonem”. Wynika to m. in. z kojarzenia szczególnie w Rosji modernizacji z „westernizacją”, czyli powierzchownego, nie zaś esencjonalnego, aspektu

---

² Warto zwrócić uwagę, iż eksploracja kosmosu, w sytuacji niedoinwestowania kapitału ludzkiego wydaje się wielce problematyczna. Szczególnie, że patologie społeczne od wielu lat stanowią barierę wzrostu dla rosyjskiej gospodarki.

modernizacji. Współcześnie jedną z odrzucanych wartości jest uniwersalizacja praw człowieka.

W wielu krajach Wschodu (problem dotyczy zarówno Rosji jak i Chin czy państw muzułmańskich) zagadnienie to odbiera się jako europocentryczne narzucanie wzorów, nieodpowiadających niezachodnim realiom lub wręcz kolidujących z postawami i zachowaniami mającymi swoje potwierdzenie w religii i tradycji [Ignatieff (2001):105]. Przedstawiciele rosyjskich elit, choć wydają się dostrzegać obydwa wymiary, to jednak sprawiają wrażenie zainteresowanych jedynie utrzymaniem władzy. Realizacja pełnego programu modernizacji mogłaby zagrozić ich monopolistycznej pozycji w zakresie wpływów politycznych.

Niemal automatycznie narzuca się więc pytanie: co skłania rosyjską klasę polityczną do podjęcia modernizacji, nawet w ograniczonym zakresie. Wydaje się, iż klucza do odpowiedzi na zadane pytanie należy szukać w możliwości społecznej rewolty, lecz nie dokonanej przez „więźniów sumienia”, lecz „armię pustych żołądów”. Taki scenariusz jest o tyle prawdopodobny, iż obecny kryzys gospodarczy może pozbawić rządzących narzędzi w postaci środków na „przekupienie” społeczeństwa. Tempo rozwoju rosyjskiej gospodarki wyraźnie spada. W poprzednim roku wzrost gospodarczy wyniósł jedynie 2%. Wcześniej wynosił dwa razy więcej, a przed kryzysem finansowym, który rozpoczął się w 2008 r., nawet 7% [*Dynamika WWP* (2013)].

66

Gospodarcza i demograficzna pozycja Rosji jest znacznie słabsza niż pozostałych państw BRICS. Przyszłe wizje gospodarczego rozwoju buduje się w oparciu o zasoby naturalne. Zamiast pełnić rolę „wschodzącej potęgi”, rosyjskie elity prowadzą politykę charakterystyczną dla państwa rentierskiego. W kwestii demografii Federacja Rosyjska w ogóle nie pasuje do pozostałych krajów BRICS. Liczba ludności maleje, co jest wynikiem patologii dotyczących społeczeństwo [Laidi (2011): 7–8].

Mimo kryzysu pozostałe państwa BRICS rozwijają się w tempie zbliżonym do tego sprzed kryzysu. Zarysowującą się między Rosją a pozostałymi członkami grupy różnicę, najlepiej obrazuje poziom inwestycji. W przypadku Rosji to obecnie niespełna 4% PKB na edukację i niewiele więcej na ochronę zdrowia. Negatywne tendencje pogłębia niska średnia życia. Dla mężczyzn to jedynie 64 lata czy rekordowo niski napływ siły roboczej [*Poważne kłopoty* (2013)]. W efekcie, niepisana umowa społeczna (godziwe życie za brak zainteresowania działaniami rządzących), zawarta na początku rządów Władimira Putina, przestaje funkcjonować, przyczyniając się do wzrostu niepokojów społecznych [*Długłowy niedźwiedź* (2008)].

Dla porównania, w Chinach bezpośrednio inwestycje zagraniczne stanowią główną dźwignię wzrostu. W 2010 r. ich wartość wyniosła 105,7 mld dolarów. Duża część z nich pochodziła z państw sąsiedzkich (88 miliardów) i istnieje duże prawdopodobieństwo, że były dziełem chińskiej diaspory. Rosja także posiada ten potencjał. Inwestycje np. z Cypru, to w rzeczywistości środki obywateli rosyjskich ukryte przed urzędami podatkowymi w tzw. „rajach podatkowych” [Fischer (2013)]³. Uwagę kremlowskich dygnitarzy powinno jednak zwrócić nie tylko źródło napływu środków pieniężnych, lecz także dynamika transferu. W porównaniu z 2012 r., inwestycje bezpośrednie wzrosły w Chinach aż o 20,5% [Statistics of China's (2011)].

„Choroba holenderska”

Opisane wyżej obawy przed niekorzystnym rozwojem sytuacji, stanowią objaw głębszych problemów przed jakimi stoi współczesna Rosja. Ich źródła należy szukać w czynniku postrzeganym przez rządzących jako atut Federacji Rosyjskiej – w eksporcie surowców energetycznych (ropa i gaz). Gospodarka oparta w znacznym stopniu na sprzedaży kopaliny, prócz wysokiego poziomu zysków, uzależnia kraj od koniunktury na światowych rynkach. W ten sposób doprowadzając do zjawiska znanego powszechnie jako tzw. „choroba holenderska”⁴ [Kaliszuk (2009); Kaliszuk (2010)] czy też *petro-state*⁵ [Batko (2011)].

67

³ Według agencji ratingowej Moody's wielkość środków rosyjskich banków na rachunkach w bankach cypryjskich sięga 12 mld USD, a depozyty rosyjskich firm to 19 mld USD. Od lat 90-tych XX w. Cypr jest największym centrum finansowym Rosji za granicą, przez które prowadzone są wielomiliardowe operacje finansowe rosyjskich koncernów i firm, z których część pochodzi z nielegalnych źródeł i jest związana z przestępczością i korupcją. Skumulowana wartość inwestycji w Rosji pochodzących od firm zarejestrowanych na Cyprze osiągnęła, według danych Federalnej Służby Statystyki Państwowej, na koniec 2012 roku wartość 76,7 mld USD, z czego 69% stanowią inwestycje bezpośrednie. Cypr jest także drugim pod względem wielkości krajem, w którym lokują swoje inwestycje rosyjskie firmy. Ich skumulowana wartość w 2012 roku osiągnęła 29,5 mld USD.

⁴ „Choroba holenderska” – zjawisko zaobserwowane w latach 50-tych XX wieku w Holandii, gdzie odkryto złoża gazu na obszarze Morza Północnego. Perturbacje dla kraju pogrążonego w tej anomalii gospodarczej to nadmierna aprecjacja waluty – co wynika z rosnących dochodów ze sprzedaży surowców. W efekcie eksport staje się nieopłacalny. W skrajnych przypadkach dojść może do deindustrializacji.

⁵ *Petro-state* – państwo, którego gospodarka w ponad 10% wartości PKB oparta jest na sektorze paliwowym, a eksport jego wyrobów przynosi co najmniej 40% zysków z eksportu. Należy zwrócić także uwagę na słaby rozwój innych gałęzi gospodarki, polityka państwa podyktowana jest często interesami sektora surowcowego, a poziom instytucji państwowych jest dość niski.

Powyższe okoliczności sprawiają, że rola głównego eksportera gazu dla Europy przyczynia się do zahamowania procesu unowocześniania i restrukturyzacji. Stąd też popyt na rosyjski gaz w Europie przestaje być atrakcyjnym remedium na bolączki rodzimej gospodarki, a staje się zagrożeniem dla niej. Często zapomina się o tym, że Rosja nie tylko może grozić Europie odcięciem dostaw, ale również sama jest uzależniona od dostawców [*Azja staje się* (2011)].

Warto jeszcze zwrócić uwagę na pewną dość oczywistą kwestię. Dla rosyjskiego establishmentu, spersonalizowanego w osobie W. Putina, surowce są tym samym czym dla J. Stalina była Armia Czerwona. O ile radziecki przywódca postrzegał świat przez pryzmat liczby dywizji, o tyle obecny prezydent Federacji Rosyjskiej ocenia sytuację przez pryzmat metrów sześciennych błękitnego paliwa [*Spółka Kreml* (2005)]. Stąd nasuwa się konstatacja, iż eksport kopalin, choć stanowi hamulec, to jednak trudno będzie komukolwiek zmarginalizować jego wpływ na życie społeczne współczesnej Rosji, w sytuacji deklarowanych mocarstwowych ambicji elit.

68

Warto przypomnieć, iż obecna silna pozycja Federacji Rosyjskiej opiera się na podstawach mających początek w poprzednim, dwubiegunowym systemie. Są to przede wszystkim: posiadanie broni jądrowej, czy też dysponowanie prawem weta w Radzie Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych [*Zachód przeciwko* (2004)]. Dodatkowym argumentem Rosji jest dziedzictwo wielkiej światowej potęgi, zarówno carskiej, jak i komunistycznej. To znaczący element, ponieważ w ten sposób łatwiej niż innym globalnym graczom występować na światowej scenie, dostrzegać kluczowe sprawy, utrzymywać liczny korpus dyplomatyczny i głosić swoje zdanie. Te zasoby jednak tracą swoje znaczenie w przypadku braku siły materialnej. Zazwyczaj między utratą władzy a atrybutów o niej świadczących, upływa nieco czasu.

W tym kontekście, koalicja państw BRICS pozwala zaistnieć Rosji podczas interakcji z Zachodem. W przeciwieństwie do „wschodzących mocarstw”, Rosja jest światową potęgą, nie będąc w rzeczywistości mocarstwem regionalnym. Stąd też próba zmniejszenia swojej izolacji na arenie międzynarodowej poprzez tworzenie koalicji. Można założyć, iż Rosja traktuje swoje członkostwo w BRICS jako rodzaj substytucji swojej potęgi wszędzie tam, gdzie jej pozycja jest słaba [Hudzikowski (2014):178].

Zaprezentowane instrumenty rozbudzają jednak nadmierne pragnienie decydowania o sprawach ogólnoświatowych, co jednak nie może zostać m. in. na skutek słabości gospodarczej zaspokojone. W tym kontekście wydaje się, iż gospodarczy kryzys, który rozpoczął się niemal w tym samym czasie, co sztandarowy projekt modernizacji

D. Miedwiediewa, to najlepszy okres na odważne i głębokie strukturalne reformy w rosyjskiej ekonomii. Czas zawirowań w światowej gospodarce wymaga radykalnych działań. One są wręcz wymuszane przez trudną sytuację. Z obecnej recesji skorzystały Brazylia, Chiny i Indie [Walewska (2010)].

Gospodarczy kryzys stwarza doskonałą okazję dla odważnych zmian. Równocześnie, w historii znane są przykłady państw, jak Kanada czy Australia, które jeszcze niedawno opierały swój wzrost dochodów na surowcach, a dziś zaliczane są do gospodarek postindustrialnych. Przejście od monokultury do nowoczesnej i zdwersyfikowanej struktury jest więc możliwe [*Tylko bez barier* (2009)].

Pozostałe państwa BRICS również wydają się zagrożone popadnięciem w problemy z tego powodu, jednak w mniejszym stopniu. Branże, na które kładzie się nacisk są bowiem mniej zależne od gwałtownych wahań cen na giełdzie jednego czynnika. Można wręcz mówić o pewnego rodzaju „podziale pracy” między nimi. Brazylia specjalizuje się w rolnictwie i artykułach rolno-spożywczych, Indie rozwijają usługi i bankowość, a Chiny wszelkie rodzaje produkcji i do tego są ogromnym rynkiem zbytu. Kraje te inwestują również w postęp naukowo-techniczny oraz infrastrukturę. Na przykład Brazylia skutecznie rozwija nowoczesne gałęzie produkcji przemysłowej, tj. motoryzację i przemysł lotniczy [Cimek (2011):140].

Elity polityczne a gospodarka

Zapowiadane zmiany z pierwszych lat rządów W. Putina, o ukróceniu samowoli oligarchów, obecna w życiu społecznym korupcja, czy dotacje dla Kaukazu, prowadzą do zniecierpliwienia zwykłych Rosjan. Szeroko znane są wyjątkowo liczne powiązania między grupą najbogatszych a politykami, co jedynie wzmaga społeczne niezadowolenie. Budowaniu poczucia jedności nie sprzyja fakt, iż Moskwa uchodzi za jedno z najdroższych miast na świecie. Przejawia się to m. in. poprzez zamieszkiwanie jej przez siedemdziesięciu dziesięciu miliardów. Dla porównania, w Nowym Yorku jest ich „zaledwie” pięćdziesięciu dziewięciu. Natomiast w stolicy członka grupy BRICS – w Ekinie „jedynie” dziesięciu [Balcer (2011)].

Dysonans między społeczeństwem a decydentami dodatkowo pogłębia narastająca apatia wśród elit. Po części wynika to z wzajemnych powiązań, które nie sprzyjają procesowi ich wymiany, czy też rywalizacji. Bezruch przyczynia się do konserwatyzmu poglądów w tej grupie. Jej przedstawiciele pozostają niechętni wobec projektu zmian.

Ewentualna modernizacja mogłaby bezpośrednio zagrozić interesom prowadzonym przez przedstawicieli elity.

Paradoks obecnej sytuacji polega na tym, iż zgoda, co do wykluczenia z życia społecznego korupcji, czy też zmian w gospodarce opartej na surowcach, zawiera jedno zastrzeżenie. Stanowią je wpływy i zyski elit. One mają pozostać nienaruszone. Tym trudniej wyleczyć Rosję z odwiecznej choroby. Dodatkowo w kraju panuje „prawny nihilizm”, co przejawia się w dysfunkcyjnym wymiarze sprawiedliwości. To zasadnicza różnica między Federacją Rosyjską a Indiami czy nawet Chinami [Stuermer (2008):208].

Przeważająca większość establishmentu powiązana jest z nieefektywnymi sektorami gospodarki [*Machina Putina* (2011)]. Konsensusu co do konieczności zmian dowodzi chociażby wypowiedź W. Putina, który wspominał w swoim orędziu z 26 kwietnia 2007 r., że Rosji niezbędna jest „druga elektryfikacja” [Kisielewski (2007):122]. Wyraźne nawiązanie do wspomnianego na początku artykułu hasła W. Lenina, to jedna z szeregu wypowiedzi czołowego rosyjskiego polityka na temat potrzeby reform [Stuermer (2008):46–69].

Biorąc pod uwagę przedstawioną argumentację należy odrzucić tezę, iż wewnątrz elity istnieje podział na modernizatorów i konserwatystów. Bardziej precyzyjne wydaje się stwierdzenie, że istnieje tyle podziałów, ile jest różnych interesów [Paszyc (2012)]. Jedynym spoiwem pozostaje możliwość oddziaływania na działania maszyny państwowej.

We współczesnym świecie znaleźć można przykłady państw o niedemokratycznym systemie politycznym, gdzie przeprowadzono proces modernizacji. W kontekście omawianego programu, w mediach rosyjskich przywołuje się *casus* Singapuru [Trenin (2008); Trenin (2010)]. Do pewnego stopnia wzorem może być też członek grupy BRICS – Chiny. Rozpoczęte pod koniec lat 70-tych XX w. reformy opierały się na odrzuceniu centralnego planowania na rzecz wspierania przedsiębiorstw państwowych. Nie przeszkodziła w tym oficjalna ideologia komunistyczna.

Rozwój gospodarczy okazał się dla rządzących ważniejszy. Doprowadziło to do uzupełnienia zasad gospodarki socjalistycznej, wydawać by się mogło sprzecznymi, dokumentami prawnymi wspierającymi inicjatywę prywatną. Typowym tego przykładem jest akt z lipca 1988 r. pt.: „Wstępne warunki prywatnej przedsiębiorczości”. Zgodnie z tym dokumentem, jednostka prowadząca działalność gospodarczą jest uznawana za przedsiębiorstwo prywatne jeśli zatrudnia co najmniej ośmiu pracowników. Rozwojowi sprzyjało ustanowienie tzw. „czerwonych kapeluszy”, czyli państwowych licencji, które otrzymuje się przez wpłacanie do państwowego budżetu stosowanych opłat. Admi-

nistracja zaś wobec takiego przedsiębiorstwa zaprzestaje nękania z powodów ideologicznych [Zob. więcej: Yingqiu (2013); Yueh (2008)]. Rosyjska klasa rządząca, mimo porzucenia komunistycznej ideologii, nie stworzyła takich korzystnych warunków dla średnich i małych przedsiębiorców. „Wielki skok” nie miał więc miejsca mimo wytworzenia się równie istotnego lobby pod postacią grup oligarchicznych. W efekcie Rosja nie naśladuje rządzonych autorytarnie tzw. „azjatyckich tygrysów”, czy też Chin po 1978 roku [Por. Whitmore (2011)].

Różnicę w podejściu do spraw państwowych, można dostrzec także analizując skład tzw. „żelaznego elektoratu”. Rosyjskie elity nie próbują oprzeć się na grupie będącej podporą reżimu w Azji Południowo-Wschodniej. Nie wspierają więc klasy średniej, która przyczyniła się do sukcesu gospodarczego „azjatyckich tygrysów”. Zarządzający Rosją stają się natomiast reprezentantami oligarchicznych interesów, a przed kolejnymi wyborami szukają poparcia używając najprostszycy środków wśród szerokiego rzesz społeczeństwa. Odwołują się do emocji, podnoszą narodowe hasła często połączone z niechęcią wobec obcych (przede wszystkim z Kaukazu). W ten sposób dokonuje się podział społeczeństwa, a także propagowanie tezy, iż jedynie obecna elita może zagwarantować uniknięcie kolejnej wielkiej „Smuty”, jak ta z lat 90-tych XX w. [Por. *Modernizacja Rosji* (2009)].

Wspomniana podpora reżimu w Azji Południowo-Wschodniej – klasa średnia, prócz pozytywnego wpływu jaki wywiera na gospodarkę, stanowi również istotne oparcie dla ruchów domagających się demokracji. Natomiast kremlowscy decydenci za główny cel stawiają sobie zachowanie swych niczym nie skrepowanych możliwości oddziaływania w sferze polityki. Warto podkreślić, iż elity w państwach azjatyckich uniknęły utraty wpływów, gdyż potrafiły zaspokoić pragnienia klasy średniej, nim ta zaczęła domagać się praw politycznych [Zob. więcej: *Emerging Asia* (1997); Huntington (1995)]. Czy temu zadaniu potrafią sprostać rządzący Rosją?

Wydaje się to wątpliwe. W przeciągu ostatniej dekady pozycja tej grupy społeczeństwa uległa poważnemu wzmocnieniu. Dość wspomnieć, iż w latach 2000–2012 średnie roczne wydatki przedstawiciela klasy średniej wzrosły z około 6,5 do 9 tysięcy dolarów [*Scenarios for* (2013):22]. Należy podkreślić, iż rosyjska klasa średnia jest przy tym lepiej wykształcona niż przeciętni Rosjanie i zamieszkuje przede wszystkim duże miasta [Ovcharova (2012)]. Sprzyja to większej świadomości obywatelskiej, co z kolei przekłada się na wyższe oczekiwania względem rządzących.

Poważną barierą dla rzeczywistej, a nie tylko pozorowanej modernizacji Rosji jest nie tylko nieodpowiednia struktura gospodarki, lecz

także podział wpływu poszczególnych grup społecznych w rządzeniu. Wypada zwrócić uwagę na nadmierne i nieefektywne działania państwowej administracji. Celem uargumentowania konieczne jest przywołanie projektu rosyjskiej „Krzemowej Doliny” w Skołkowie [Krumm (2010)], podobnego centrum nowych technologii w Archangielsku [Filatova (2011)] czy też stan infrastruktury drogowej ze szczególnym podkreśleniem stanu drogi łączącej Petersburg i Moskwę. Nieliczne obszary dostosowane na przyjęcie wysoko zaawansowanych technologii pozostają w sprzeczności z ogólnym stanem rosyjskiej gospodarki. W efekcie, potencjalni inwestorzy wśród czynników zniechęcających ich przed wejściem na rosyjski rynek wymieniają m.in. nieadekwatny stan infrastruktury [*The Global* (2013):326].

Menadżerowie spoza Rosji uznali, iż korupcja oraz słabość instytucji to najpoważniejsze bariery zniechęcające do inwestowania na terytorium Rosji [*The Global* (2011)]. Kilka lat wcześniej podobne zastrzeżenia posiadali zrzeszeni w Ost-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft niemieccy przedsiębiorcy, którzy uzależniali swój optymizm od postępu w upraszczaniu biurokracji, walce z korupcją, czy też ustanawianiu przewidywalnych zasad odnośnie podatków i norm prawnych [Por. Stuermer (2008):158–159]. Katalog obaw zachodnich biznesmenów potwierdzają najnowsze badania. Korupcja została uznana za najbardziej problematyczny z punktu widzenia przedsiębiorców. Prócz tego przedsiębiorcy zwrócili uwagę na wysokość i regulacje podatkowe, jak również nieefektywność administracji państwowej [*The Global* (2013):326].

72

Tożsamość współczesnych Rosjan

Scharakteryzowane wyżej zjawiska prowadzą do konkluzji, iż stworzony przez W. Putina system to specyficzna konstrukcja. Z jednej strony centralizacja struktur federacji na początku XXI w. zapewniła konsolidację władzy wokół wybranej grupy, z drugiej zarządzane przez nią instytucje nie potrafią podolać wyzwaniom przed jakimi stoi współczesna Rosja.

Dwanaście ostatnich lat dostarcza wiele dowodów na nieudolność administracji nie tylko wobec długookresowych wyzwań, lecz także podstawowych zadań stojących przed państwem, jak chociażby zapewnienie bezpieczeństwa obywatelom. Fala pożarów w letnich miesiącach 2010 r., czy też powódź na Kubaniu w lipcu 2012 r. stanowią tylko wybrane dość przypadkowo przykłady nieudolności władz [Parfitt (2010); Rogoża (2012)].

Mimo przedstawionego wyżej krytycznego stanu obecnego, musimy pamiętać, iż część rosyjskiego społeczeństwa autentycznie popiera obecny system rządów. Przeciętni obywatele obawiają się związanych z gospodarką rynkową i demokracją zagrożeń dla ich codziennej egzystencji [Babicz (2010)]. Obecny *status quo* zapewnia złudną stabilność. Realna modernizacja, czyli proces oznaczający głębokie przemiany społeczne, wymaga oparcia się na zasadach państwa prawa, które obecnie próbuje się marginalizować. Własność prywatna wciąż nie zyskała szerokiej akceptacji na terenie Rosji, a funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości pozostawia wiele do życzenia. Taka sytuacja wywiera negatywny wpływ na perspektywy rozwoju Federacji Rosyjskiej. Zwłaszcza przy braku konsekwentnie realizowanej strategii, która stanowi zazwyczaj istotne wsparcie dla głębokich reform. Wbrew pozorom takie odgórnie zarządzane zmiany są możliwe do zaimplementowania. Dowodzą tego przykłady „rewolucji Meiji” w XIX-wiecznej Japonii czy program modernizacji Turcji po I wojnie światowej za rządów Mustafy Kemala zwanego Atatürkiem [Huntington (1998):206–219; Benedict (1999):40–49].

Rosja niejako *ex definitione* jest organizmem zróżnicowanym. Wynika to z terytorialnej rozległości, czy też etnicznej różnorodności. Według oficjalnych danych do ruskiej tożsamości⁶ poczuwa się niespełna 80% społeczeństwa (79,8%). Pozostałe 20% to przede wszystkim Tatarzy (3,8%), Ukraińcy (2%), a także Baszkirzy, Czuwasze i wiele innych, często nielicznych grup etnicznych [Russia – The World Factbook (2014)]. Na terenie Federacji Rosyjskiej wyróżnić można, często ze sobą sąsiadujące, tereny zupełnie odmienne nie tylko z punktu widzenia składu etnicznego, lecz przede wszystkim poziomu rozwoju gospodarczego. Regiony bogate, przyciągające inwestorów – jak duże miasta w europejskiej części państwa, posiadające predyspozycje, by w przyszłości stać się „klastrami”⁷ [Zorska (2007):187], przeplatają się z obszarami endemicznej biedy, gdzie mieszkańcy utrzymują się z rolnictwa lub wydobycia surowców, a wydatki finansowane są z dotacji otrzymywanych z budżetu federalnego. Do takich regionów z pewnością

⁶ Zasygnalizowana różnica jest niezwykle istotna, często nie wyjaśniana w tłumaczeniach. W języku rosyjskim wyróżniamy zaś *ruskij* i *rossyjskij*. Ruska tożsamość odnosi się do obywateli Rosji narodowości rosyjskiej. Natomiast Rosjanie to wszyscy obywatele Federacji Rosyjskiej bez względu na narodowość.

⁷ „Klaster” to geograficzna koncentracja konkurencyjnych firm lub innych podmiotów z danej branży, które jako dostawcy i/lub odbiorcy nawiązały bliskie relacje z innymi podmiotami i branżami w regionie, lub które wspólnie korzystają z zasobu wyspecjalizowanych kadr, co umożliwia tym firmom uzyskanie przewagi konkurencyjnej nad rywalami w tej branży na wielu rynkach”.

możemy zaliczyć: Kaukaz Północny, południową Syberię z Tuwą czy regiony wiejskie oddalone od ośrodków miejskich.

Na gospodarczą mapę Rosji należy nałożyć tę przedstawiającą stopień zorganizowania społeczeństwa. Trybalizm plemienny republik Kaukazu Północnego nie wiele łączy z mieszczańskimi wspólnotami Moskwy, Petersburga czy Kaliningradu. Podział na regiony wiejskie i zurbanizowane szczególnie mocno akcentuje przedstawione zjawiska, choć ich nie wyczerpuje. Zarysowane wyżej różnice przekładają się na inne sfery, w tym także na politykę [Zubarevich (2012); Rogoża (2012a)]. Dowodzi tego pobieżna analiza wyników ostatnich wyborów parlamentarnych (grudzień 2011 r.) i prezydenckich (marzec 2012 r.). Podział na mateczniki opozycji i obszary o zastanawiająco wysokim poparciu dla władz, pokrywa się z opisaną powyżej mapą rozwoju gospodarczego Federacji Rosyjskiej [Rogoża (2012b)].

Ostatnim zróżnicowaniem Rosji wartym przedstawienia w kontekście modernizacji jest stosunek do władzy oraz związane z tym style przywództwa. Wzorcowym przykładem jest Czeczenia rządzona przez Ramzana Kadyrowa czy też Dagestan [Zob. więcej: Kaliszewska (2011)]. Republiki te jedynie pozornie stanowią integralną część Federacji Rosyjskiej. Jeśli bowiem przyjrzymy się dominującej kulturze, prawnym zasadom i sposobowi rządzenia, to nie odnajdziemy wielu cech kojarzonych z rosyjską kulturą oraz cywilizacją, poza używanym w urzędach językiem. Zamiast tego dostrzeżemy cechy kojarzone od stuleci z azjatycką mentalnością i islamem [Por. Stuermer (2008):113–116].

Wzrost znaczenia muzułmanów wart jest odnotowania. Wśród 142,5 miliona obywateli Federacji Rosyjskiej, między 10 a 15% podaje jako wyznawaną konfesję islam. To druga, po prawosławiu (15–20%), religia w kraju. Należy mieć na uwadze, że najliczniejszą grupę stanowią niepraktykujący i niewierzący. Jedną z najpoważniejszych przyczyn zjawiska stanowi dziedzictwo siedmiu dekad komunizmu [Russia – The World Factbook (2014)]. Sytuację komplikuje szczególna aktywność wśród muzułmanów grup radykalnych, które stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej ze względu na zdolność przeprowadzania widowiskowych ataków terrorystycznych, szereg w ten sposób niepokój wśród szerokich rzesz społeczeństwa [Markedonov (2013); Trenin (2013)]. Często siatki organizacji terrorystycznych powiązane są z grupami o zasięgu międzynarodowym. Oparcie dla ich działalności stanowi pobliski Afganistan [Lang (2013): 35–39].

Muzułmanie, a szczególnie radykałowie odwołujący się do nauk Mahometa, stanowią poważne wyzwanie także dla władz Chińskiej Republiki Ludowej. Jednak grupa etniczna utożsamiana z tą religią

zamieszkuje pogranicze Chińskiej Republiki Ludowej i stanowi niewielki procent mieszkańców [Wie (2008)]. Należy także zaznaczyć, iż podział na wysoko rozwinięte obszary i peryferie także występuje. Chiny są stabilnym i solidnym partnerem, co jest efektem m. in. korzystnego ukształtowania się zróżnicowania etnicznego. Ponad 91% ludności kraju stanowią Chińczycy Han. W tak dużym kraju niewielki udział mniejszości wpływa korzystnie na wewnętrzną i zewnętrzną stabilność kraju nawet przy podatnej na radykalizm ludności wyznającej islam [Zob. więcej: *China* (2013)].

Omawiając kwestię muzułmanów zamieszkujących Federację Rosyjską, należy zwrócić szczególną uwagę na autorytarną formę rządów przejawiającą się w postaci biurokratycznej omnipotencji, korupcji, sposobu postępowania z politycznymi przeciwnikami, czy też przenikającymi do życia społecznego zasadami islamu. Mamy więc do czynienia z relacjami między jednostką/społeczeństwem a władzą charakterystycznymi dla trybalizmu. Taki styl sprawowania rządów często można zaobserwować na poziomie federalnym, gdzie przyjmuje on postać oligarchizacji i klanowości. Jak stwierdził Aleksiej Miller: „Wymienione praktyki mają coś z okrucieństwa i deprawacji jakim podlegali europejscy kolonizatorzy, w opisanym przez europejskich pisarzy, afrykańskim „jądze ciemności” [cyt. za: Rosja jako (2012)].

W efekcie opisanych procesów, niezauważenie, poza toczącą się debatą społeczną w koncesjonowanych mediach, czy też dyskursem establishmentu, „Jedna Rosja” coraz częściej jest zastępowana przez zupełnie inną Rosję. W wyniku tych zjawisk, wraz z umacnianiem się pod względem liczebności azjatyckich grup etnicznych, a także wzrostu znaczenia muzułmanów, w niedalekiej przyszłości ukształtować się może sprzeczna z „ruską” tożsamość. W pozostałych krajach BRICS takie procesy nie występują, nie stanowią barier dla wzrostu gospodarczego, czy też zagrożenia dla stabilności i jednolitości państwa.

75

Podsumowanie

Analizując słabość rosyjskiej gospodarki, a także struktur państwa, wyraźnie widać, iż program modernizacji nie stanowi odpowiedzi na wyzwania stojące przed rosyjskim społeczeństwem. Z perspektywy kilku lat, wiele wskazuje, iż ogłoszony w 2009 r. program modernizacji został porzucony i stał się retorycznym słowem-kluczem. Wypada zgodzić się z opinią wieloletniego opozycjonisty – Grigorija Jawlińskiego, który stwierdził:

historia dowodzi, że posługując się autorytarnymi rządami, z kraju rolniczego można stworzyć kraj uprzemysłowiony jak to zrobił Stalin, ale w ten sam sposób nie da się stworzyć kraju postindustrialnego. Ludzie muszą być wolni, ufni, twórczy, wyzbyci strachu i poczucia zagrożenia [cyt. za: Spółka Kreml (2005)].

Rządy D. Miedwiediewa na stanowisku prezydenta Federacji Rosyjskiej stanowią potwierdzenie powyższej opinii. Wyśmiewane reformy, firmowane przez posiadającego miłą powierzchowność szefa państwa nie przyniosły wymiernych korzyści. Wciąż dominuje monokulturowa gospodarka oparta na surowcach, a wyniki wyborów są ustalane poza lokalami wyborczymi.

Mimo wszystko znaczenie klasy średniej niezadowolonej z obecnych elit politycznych rośnie. Wiele wskazuje więc, iż kolejna, trzecia, kadencja prezydencka rozpoczęta 7 maja 2012 r. przez W. Putina okazać się może przełomowa. Już teraz daje się zauważyć, iż wspomniana klasa średnia posiada swojego nowego lidera w osobie blogera Aleksieja Nawalnego [Koshkin (2013)]. To dość znacząca sytuacja, iż „twarzą” obywatelskiej Rosji został przedstawiciel nowych środków przekazu, tak istotnych z punktu widzenia pełnej modernizacji, czyli nie tylko powierzchownych przemian gospodarczych, lecz także społecznych, a co za tym idzie również politycznych przemian.

76

W chwili obecnej niezwykle trudno postawić dokładniejszą i jednoznaczną diagnozę odnośnie przyszłości Rosji. Z pewnością można stwierdzić, iż ze swym modelem gospodarczym odbiega od wzorca BRICS jako „gospodarek wschodzących”. Dowiodły tego lata ostatniego kryzysu gospodarczego, gdy Brazylia, Chiny i Indie przeprowadziły reformy, wykorzystując trudny czas dla unowocześnienia swoich gospodarek. Rosjanie mimo zapowiedzi pozostali przy gospodarce opartej o surowce, oczekując, że ożywienie zwiększy na nie popyt. Niestety deklaracje prezydenta D. Miedwiediewa o stworzenia własnej „Doliny Krzemowej” i zaproszenia do inwestowania w Rosji to zdecydowanie zbyt mało [Walewska (2013)].

Jeśli jednak moskiewskie elity zdecydują się rozpocząć program reform, to muszą mieć na uwadze, iż wiąże się to z poważnym ryzykiem. Przeprowadzenie realnej, a nie tylko pozorowanej modernizacji, mogłoby zagrozić obecnej klasie rządzącej. Z pewnością to jedna z istotniejszych kwestii, która powstrzymuje elity polityczne przed implementacją szeregu programów naprawczych oddziałujących nie tylko na płaszczyznę gospodarczą, lecz także społeczną, a w ostateczności również na życie polityczne. Za słuszny należy więc uznać pogląd Alexis'a de Tocqueville'a, który pisał, że *najniebezpieczniejszy dla złego rządu jest zazwyczaj ten moment, kiedy zaczyna się on reformować* [cyt. za: Codogni (2006):8].

Bibliografia

- Avioutskii Viatcheslav (2007), *Aksamitne rewolucje*, tłum. Agata Czarnacka, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa.
- Azja staje się dla Rosji strategicznym kierunkiem sprzedaży ropy* (2011), „Wirtualny Nowy Przemysł”, 15 czerwca 2011 [za:] www.wnp.pl/drukuj/142947_1.html, [15 czerwca 2011].
- Babicz Dmitrij (2010), *Słabość Rosji to kłopot dla wszystkich*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 6 (XIV), s. 64–67.
- Balcer Adam (2011), *Rosja między modernizacją i marginalizacją – scenariusze dla Rosji i ich wpływ na kraje Partnerstwa Wschodniego*, „DemosEuropa”, 28 kwietnia 2011 [za:] www.euractiv.pl/troszerzenie/analizy/rosja-midzy-modernizac-i-marginalizac-scenariusze-dla-rosji-i-ich-wpyw-na-kraje-partnerstwa-wschodniego-002646 [5 maja 2011].
- Batko Janusz, Kędziński Mateusz (2011), *Energetyka – wyzwanie dla Polski*, Instytut Aurea Libertas, 13 maja 2011, seminarium drugie, prezentacja w posiadaniu autora.
- Benedict Ruth (1999), *Chryzantema i miecz. Wzory kultury japońskiej*, Wydawnictwo MUZA, ze wstępem Antoniny Kłoskowskiej, Warszawa 1999.
- Bratkiewicz Jarosław (2007), *Zapętnienia modernizacji. Szkice o samo postrzeganiu iau-tentyfikacji w interakcjach tradycji i nowoczesności (przypadek Rosji i nie tylko)*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2007.
- China (2013), „CIA Factbook”, 22 May 2013 [za:] www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/countrytemplate_ch.html [10 września 2013].
- Cimek Gracjan (2011), *Znaczenie BRIC w polityce współczesnej Rosji* [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, t. 3: *Kontekst międzynarodowy*, pod red. Joachima Dieca, Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 135–149.
- Codogni Paulina (2006), *Rok 1956*, posłowie Wojciech Roszkowski, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Dynamika WWP*, Ministerstwo Finansów Rossijskiej Federacji [za:] <http://info.minfin.ru/gdp.php> [15 grudnia 2013].
- Dwugłowy niedźwiedź* (2008), „Tygodnik Forum”, nr 10, 3–9.03.2008, s. 6–12 [za:] L. Szewcowa, „Nowaja Gazieta”, 18.02.2008.
- Emerging Asia: Changes and Challenges* (1997), edited by Asian Development Bank, New Delphi.
- Eisenstadt Shmuel N., *Sociological Approaches to the Study of the Historical Process – Some Observations on the Analysis of Nation Building and State Formation*, „Wiener Breitrage zur Geschichte der Neuzeit”, t. 8, s. 318–330.
- Filatova Irina (2011), *St. Pete shares risks in \$4 bln road project*, „The Moscow Times”, 9 August 2011 [za:] www.themoscowtimes.com/business/article/consortium-to-build-4bln-st-pete-toll-road/441833.html [15 sierpnia 2011].
- Fischer Ewa, Menikiszak Marek, Popławski Konrad (2013), *Czy Rosja uratuje Cypr?*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 20 marca 2013 [za:] <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2013-03-20/czy-rosja-uratuje-cypr> [20 września 2013].
- Friedman George (2009), *Następne 100 lat. Prognoza na XX wiek*, tłum. Maciej Antosiewicz, AMF Plus Group, Warszawa 2009.
- Hudzikowski Mateusz (2014), *Europa Środkowa i Wschodnia z perspektywy francuskich środowisk eksperckich*, Częstochowa 2014, dysertacja doktorska złożona do druku w posiadaniu autora.
- Huntington Samuel (1995), *Trzecia fala demokracji*, tłum. Andrzej Dziurdziuk, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1995.

- Huntington Samuel (1998), *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. Janina Jankowska, Wydawnictwo MUZA, Warszawa.
- Ignatieff Michael (2001), *The Attack on Human Rights*, „Foreign Affairs”, nr 6, s. 100–112.
- Kaliszewska Iwona (2011), *Wybory w Dagestanie. Demonstracja lojalności i pogardy*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 1 (XV), s. 109–114.
- Kaliszuk Grzegorz (2009), *Holenderska choroba Rosji*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 6 (VIII), s. 67–73.
- Kaliszuk Grzegorz (2010), *Rosyjskie surowce – biznes czy gra*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 1 (IX), s. 55–61.
- Kisielewski Tadeusz A. (2007), *Schylek Rosji*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2007.
- Koshkin Pavel (2013), *Don't expect a second wave of street protests in Russia soon. Interview with Olga Kryshstanovskaya*, „Russia Direct”, 15 July 2013 [za:] <http://russia-direct.org/content/don%E2%80%99t-expect-second-wave-street-protests-russia-anytime-soon> [20 lipca 2013].
- Krumm Reinhard (2010), *The Medvedev Factor: Russia's desire to modernize*, Friedrich Ebert Stiftung, International Policy Analysis, Berlin.
- Laidi Zaki (2011), *The BRICS Against the West?*, „CERI Strategy Papers”, no. 11, Paris November 2011 [za:] www.sciencespo.fr/ceri/sites/sciencespo.fr/ceri/files/n11_112011.pdf [1 lipca 2013].
- Landes David S. (2007), *Dynastie. Wzloty i upadki największych firm rodzinnych*, tłum. Janusz Winiarski, Wydawnictwo MUZA, Warszawa 2007.
- Lang Józef, *Zbrojni radykalowie islamscy z Azji Centralnej*, „Raport OSW”, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa listopad 2013 [za:] www.osw.waw.pl/sites/default/files/raport_zbrojni-radykalowie-islamscy.pdf [10 stycznia 2014].
- Latynina Yulia (2011), *Medvedev should become Russia's Lee Kuan Yew*, „The Moscow Times”, 7 September 2011 [za:] www.themoscowtimes.com/opinion/article/medvedev-is-no-lee-kuan-yew/443317.html [10 października 2011].
- Lucas Edward (2011), *The return of the man who never left*, „The Economist”, 24 September 2011 [za:] http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2011/09/russiaspresidency?fsrc=nlw|newe|%2009-26-11|new_on_the_economist [10 września 2013].
- Machina Putina (2011), „Forum”, nr 48, (28.11 – 4.12.2011), s. 12–15 [za:] J. Al-bac and A. Jermolin, „The New Times”, 31.10.2011.
- Markedonov Sergey (2013), *The Rise of Radical and Nonofficial Islamic Groups in Russia's Volga Region*, Center for Strategic & International Studies, A Report of the CSIS Russia and Eurasia Program, Washington January 2013.
- Martinez Ibsen (2005), *The course of the petro-state: the example of Venezuela*, „Library Economics Liberty”, 5 September 2005 [za:] www.econlib.org/library/Columns/y2005/Martinezpetro.html [20 marca 2011].
- Medvedev Dmitrij (2009), *Go Russia!*, „President of Russia”, 10 September 2009 [za:] www.eng.kremlin.ru/news/298 [10 września 2013].
- Modernizacja Rosji to fikcja. Wywiad z Andriejem Ilarionowem* (2009), „Dziennik.pl”, 21 sierpnia 2009 [za:] www.wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/93492,modernizacja-rosji-to-fikcja.html [10 września 2013].
- O numer za mały* (2009), „Forum”, nr 19, (11 – 17.05.2009), s. 6–10 [za:] S. Zerka, „Suddeutsche Zeitung”, 4.05.2008.
- O'Neill Jim (2001), *Building Better Global Economic BRICs*, „Goldman Sachs Global Economics Paper”, nr 66, 30th November 2001.

- Ovcharova Lilia (2012), *Russia's middle class: at the centre or on the periphery of Russian politics?*, Institute for Security Studies, 16 February 2012 [za:] www.iss.europa.eu/publications/detail/article/russias-middle-class-at-the-centre-or-on-the-periphery-of-russian-politics/ [20 października 2013].
- Parfitt Tom (2010), *Smoke from Russian fires blankets Moscow*, 6 August 2010, „The Guardian” [za:] www.guardian.co.uk/world/2010/aug/06/russia-fires-moscow [10 sierpnia 2010].
- Paszyc Ewa (2012), „Tandem energetyczny”: Putin i Sieczin kontrolują rosyjską energię, „Tydzień na Wschodzie”, Ośrodek Studiów Wschodnich, 20 czerwca 2012 [za:] www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2012-06-20/tandem-energetyczny-putin-i-sieczin-kontroluja-rosyjska-e [1 lipca 2012].
- Poważne kłopoty gospodarcze Rosji* (2013), „Reuters”, 25 September 2013 [za:] www.biznes.onet.pl/wideo/powazne-klopoty-gospodarcze-rosji,141176,w.html, [25 września 2013].
- Rogoża Jadwiga (2012), *Powódź na Kubaniu: klęska żywiolowa w cieniu polityki*, „Tydzień na Wschodzie”, nr 24, 11 lipca 2012 [za:] www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2012-07-11.powodz-na-kubaniu-kleska-zywiolowa-w-cieniu-polityki [10 września 2013].
- Rogoża Jadwiga (2012a), *Rosja stabilności kontra Rosja zmian*, „Nowa Europa Wschodnia”, nr 2 (XXII), s. 18–24.
- Rogoża Jadwiga (2011), *Wybory parlamentarne w Rosji: powrót polityki*, 7 grudzień 2011, „Tydzień na Wschodzie”, Ośrodek Studiów Wschodnich, 7 grudnia 2011 [za:] www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2011-12-07/wybory-parlamentarne-w-rosji-powrot-polityki [4 kwietnia 2012].
- Rogoża Jadwiga (2012b), *Wybory wzmacniają Putina i osłabiają opozycję*, „Tydzień na Wschodzie”, Ośrodek Studiów Wschodnich, 7 marca 2012 [za:] www.osw.waw.pl/pl/publikacje/tydzien-na-wschodzie/2012-03-07/wybory-wzmacniają-putina-i-oslabiają-opozycję [4 kwietnia 2012].
- Rosja jako imperium, spotkanie z prof. Aleksiejem Millerem* (2012), Centrum Polsko-Rosyjskiego Dialogu i Porozumienia, Klub Dziennikarzy „Pod Gruszą”, stenogram ze spotkania w posiadaniu autora, Kraków 16 marca 2012.
- Russia – The World Factbook* (2014) [za:] www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html [20 stycznia 2014].
- Scenarios for the Russian Federation* (2013), World Economic Forum, Geneva January 2013 [za:] www.weforum.org/reports/scenarios-russian-federation, [20 stycznia 2014].
- Spółka Kreml zgarnia wszystko* (2005), „Tygodnik Forum”, nr 30, 18-24.07.2005, s. 12–19 [za:] N. P. Walsh, „The Guardian”.
- Statistics of China's Absorption of FDI from January to December 2010* (2011), Ministry of Commerce People's Republic of China, 27 January 2011 [za:] www.english.mofcom.gov.cn/aarticle/statistic/foreigninvestment/2011001/20110107381641.html, [10 września 2013].
- Stuermer Michael (2008), *Putin i odrodzenie Rosji*, tłum. Bartłomiej Madejski, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2008.
- Szporluk Roman (2004), *Zachodni wymiar kształtowania się współczesnej Ukrainy*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2004.
- The Global Competitiveness Report 2011–2012* (2011), edited by K. Schwab and X. Sala-i-Martin, World Economic Forum, Geneva, Switzerland [za:] www.reports.weforum.org/global-competitiveness-2011-2012 [26 stycznia 2012].

- The Global Competitiveness Report 2013–2014* (2013), edited by K. Schwab, World Economic Forum, Geneva, Switzerland [za:] <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2013-2014> [23 stycznia 2014].
- Trenin Dmitrij (2010), *Russia's Conservative Modernization: A Mission Impossible?*, 25 May 2010 [za:] www.carnegie.ru/publications/?fa=41108&zoom_highlight=modernization+medvedev [10 września 2013].
- Trenin Dmitrij (2008), *Russia's foreign policy: self affirmation, or a tool for modernization*, 13 May 2008 [za:] www.opendemocracy.net/russia/article/russias-foreign-policy-self-affirmation-or-a-tool-for-modernization [10 września 2013].
- Trenin Dmitrij (2013), *Terror on the Wolga*, Carnegie Endowment, 30 December 2013 [za:] www.carnegie.ru/eurasiaoutlook/?fa=54043 [15 stycznia 2014].
- Tylko bez barier* (2009), wywiad z Leszkiem Balcerowiczem przeprowadził Walerij Mastierow, „Tygodnik Forum”, nr 44/45, 2–15.11.2009, s. 18–20 [za:] „The New Times”, 15.10.2009.
- Utkin Anatol I. (1993), *Rossija i Zapad*, „Swobodnaja mysl”, nr 70, s 3–14.
- Walewska Danuta (2013), *Rosja najslabsze ogniwo BRIC*, „Rzeczpospolita”, 13 lipca 2013 [za:] www.ekonomia.rp.pl/arttykul/507924.html [30 lipca 2013].
- Wie Davis van Elizabeth (2008), *Uyghur Muslim Ethnic Separatism in Xinjiang*, Asia-Pacific Center for Security Studies, January 2008 [za:] www.apcss.org/Publications/APCSS--%20Uyghur%20Muslim%20Separatism%20in%20Xinjiang.doc [10 września 2013].
- Whitmore Brian (2011), *Twelve Days That Shook The Kremlin*, „Radio Free Europe/Radio Svoboda”, 5 October 2011 [za:] www.rferl.org/content/twelve_days_that_shook_the_kremlin/24350175.html [10 września 2013].
- Yingqiu Liu [2013], *Development of private entrepreneurship in China: process, problems and countermeasures*, The Maureend and Mike Mansfield Foundation [za:] www.mansfieldfdn.org/backup/programs_pdfs/ent_china.pdf [10 września 2013].
- Yueh Linda (2008), *China's entrepreneurs*, Centre for Economic Performance, Centre Piece Spring 2008 [za:] cep.lse.ac.uk/pubs/download/cp253.pdf [10 września 2013].
- Zachód przeciwko Zachodowi* (2004), wywiad z Alain'em Besanconem przeprowadził Cezary Michalski, „Fakt-Europa”, nr 88, 14 maja 2004 [w:] Besancon Alain, *Świadek Wiek. Wybór publicystyki z pierwszego i drugiego obiegu*, tom II, zebrał i opracował Filip Memches, Fronda, Warszawa 2006, s. 47–62.
- Zorska Anna (2007), *Korporacje transnarodowe. Przemiany, oddziaływania, wyzwania*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Zubarevich Natalia (2012), *Four Russias: rethinking the post-Soviet map*, „Open Democracy”, 29 March 2012 [za:] www.opendemocracy.net/od-russia/natalia-zubarevich/four-russias-rethinking-post-soviet-map [10 września 2013].

Wojciech Łysek – the international relations graduate (the Jagiellonian University) and the international trade graduate (the University of Economy in Cracow), a Ph.D. candidate at the Institute of Political Science and the International Relations at the Jagiellonian University. Research interests: the post-U.S.S.R. area, focusing on Ukraine.

Abstract

The paper concerns the process of Russia modernization, implemented by Dmitry Medvedev in 2009, putting it in the context of the previous attempts at Russia modernization. I perform an analysis of the economical, political and social barriers faced by Russian politicians, supplemented by the references to historical examples and the experience of the modernization of the economy in other BRIC countries. The analysis leads to the conclusion that Russia is “the most un-characteristic actor” in the club.

Keywords

BRIC, modernization, Dmitry Medvedev, Vladimir Putin, reforms, Russia